

Vrednost konservativizma v slovenskem političnem prostoru

Predavanje na akademiji ob obletnici smrti Ivana Omana (Škofja Loka, 8. 9. 2021)

Ivan Oman je bil med osamosvojitelji eden od dveh krščanskih demokratov in morda edini konservativec. Takole je rekel v nekem intervjuju: *Zase lahko rečem naslednje. Sem hkrati konservativec, tudi levičar, če je treba, in tudi liberalec. Samo tako razumem krščanstvo. Te tri elemente je treba združiti pa dobimo krščansko demokracijo.*

V slovenskem javnem prostoru je levičarstva na pretek, takšnega in drugačnega liberalizma je tudi kar nekaj, o konservativizmu pa se pretežno širi jo popačeni, ideološko in kulturnobojniško motivirani predsodki, zaradi katerih naj bi se konservativci počutili manjvredne, čeprav ni nobenega razloga za to.

Dr. Žiga Turk, predavatelj na akademiji ob obletnici smrti Ivana Omana. (foto: Tatjana Splival)

Ideologije

V nasprotju s splošnim prepričanjem konservativizem ni ideologija, kot so npr. liberalizem, socializem ali nacionalizem. Je boljši kot ideologija. Ideologija nastane, ko inteligenca dogajanje v družbi, vrednote in principe intelektualno razdela, prežveči in poenostavi v nek abstrakten, notranje logičen in racionalen sistem idej. Abstrahiranje oziroma poenostavljanje je zelo staro znanstveno orodje, s katerim so si znanstveniki, vsaj od Arhimeda naprej, pomagali, da bi odkrivali splošne resnice in bi bilo potem to splošno znanje mogoče uporabiti na konkretnih primerih. Če poznamo zvezo med volumnom in maso tekočine in telesa, ki v tej tekočini plava, če poznamo pravilo, da telo v tekočini izpodrine toliko vode,

kolikor tehta, bomo lahko izračunali, ali bo npr. ladja plavala ali ne. Na podlagi tega znanja so znali tudi izdelati čolne, ladje, kasneje celo balone. Bolje kot smo poznali zakone narave, naprednejše naprave smo izdelovali: letala, vesoljske rakete in čedalje boljše računalnike.

Podobno je humaniste in družboslovce ves čas zanimalo, kako delujeta človek in človeška družba. Približno v tistem času, ko je prišlo do velikega napredka v naravoslovju in tehniki, torej v 18. stoletju, se jim je zdelo, da bi enak pristop lahko uporabili tudi pri človeških in družbenih problemih. Podobno kot je v jedru delovanja lokomotive nekaj osnovnih principov Newtonove mehanike in termodinamike, naj bi tudi družbo na novo in bolje postavili okrog nekaterih principov. Našteli so jih v geslu francoske revolucije: *Liberté, égalité, fraternité*. Prvo postavlja kot osnovni princip svobodo, drugo enakost in tretje bratstvo med državljani. Prvo je ideološka osnova za liberalizem, drugo za socializem in tretje za nacionalizem.

Vsak od -izmov ima v svojem izhodišču vrednoto, ki ji je treba vse podrediti. Liberalizem pravi, da je najbolj pomembna svoboda, ljudje bodo najbolj srečni in uspešni, če bodo svobodni. Socializem podobno povzdigne enakost, nacionalizem pa nacionalno pripadnost.

Opogumljeni z napredkom tehnike in zaslepljeni od svetlobe razsvetljenstva, v katero naj bi popeljali ljudi iz mračne Platonove votline, bi tudi družboslovci postali inženirji napredka. Tako Marx v 11. tezi o Feuerbachu zapiše slaven stavek, da so *filozofi svet do zdaj samo različno razlagali, zdaj pa gre za to, da bi ga spreminjali*. Seveda se zadeva takoj zaplete, ker če so filozofi svet različno razlagali, bi ga v različne smeri znali tudi spreminjati. In se je med njimi zapletlo, ko so se v 2. svetovni vojni liberalizem, socializem in nacionalizem udarili med seboj. Te filozofe so brali ideologi, ki so na podlagi tega površnega razumevanja pripravili ideologije, ki se jih je potem še bolj površno oprijela politika in tragične rezultate 20. stoletja poznamo. Da so izhodišča teh ideologij v osnovi nepravilna, se je pokazalo tudi v strašnem nasilju, ki je bilo potrebno, da sta se sistema, osnovana na pretiravanju z enakostjo in bratstvom, obdržala. Nemogoči cilji terjajo neskončen napor, nenaravne ureditve terjajo neskončno nasilje.

Konservativizem

Konservativizem ni ideologija v zgornjem pomenu besede. Nima principa, ki bi mu vse podrevalo. V najbolj splošni obliki je konservativizem spoznanje, da je svet, tak kot je, kar v redu. V bistvu presenečeno občuduje, da so stvari dobre take, kot so. V pogledu na nočno nebo ne moremo brez osuplosti, kako ogromno je stvarstvo. Ko sem pred kratkim gledal oddajo *Egipt iz zraka*, kjer so kazali človeško mravljišče, ki skrbi za pretovarjanje ladij v pristanišču, sem z občudovanjem ugotavljal, da to deluje. Fantastično je, da nas je na planetu več kot sedem milijard, da v glavnem lepo sodelujemo, letimo na Luno in silimo na Mars, imamo

klimatske naprave in mobilne telefone. Red, ki to omogoča, ne more biti prav napačen in ga je dobro spoštovati. Zelo spoštovati. Ni si mogoče predstavljati, kaj bi se zgodilo, če bi razpadel. Preveč smo odvisni drug od drugega, preveč smo odvisni od tega, da človeško mravljišče deluje.

Da je ureditev dobra, ugotavljamo podobno, kot ugotavlja bor, ki že desetletja kljubuje kraški burji s tem, da ima globoke korenine. In imeli jih bodo tudi bori, ki bodo zrasli iz njegovih plodov. Tistih dreves, ki so imela preveč plitve korenine, pač ni več. Burja, naravna selekcija, je naredila svoje. Selekcija drevesnih vrst lahko deluje, če imajo vsa drevesa globoke korenine. Za to, da so naslednje generacije podobne prejšnjim, poskrbi genetski zapis.

Selekcija izbira tudi med človeškimi družbami. Ena od teh družb je nekoč vzpostavila družino z očetom in mamo ter zasebno lastnino. In se je izkazalo, da je v taki skupnosti preživel več otrok, nabrali so več hrane, skratka, bila je uspešnejša od sosedov, kjer so se parili vsak z vsakim in je bilo vse od vsakega. Tekma se je odvijala skozi generacije in lahko se je tako odvijala, če so se generacije držale enakih pravil. Ta se v kulturah iz roda v rod prenašajo skozi kulturne gene oziroma meme. Za njihovo stalnost in nespremenljivost so v največji meri skrbela verovanja.

Seveda so ljudje ves čas poskušali kaj novega. Zato je svoboda pomembna. Zato morajo biti pravi liberalci in konservativci zavezniki. S poskušanjem na eni strani in izbiro na drugi se je spontano, ne da bi jo kdo načrtoval, oblikovala kultura, v kakršni živimo in jo konservativci cenimo. Cenimo red in navade, kakršne imamo, saj je naše življenje dokaz, da delujejo. Ne potrebujemo teoretične razlage, da je družina z očetom in mamo boljša od poljubnega pogodbenega odnosa skupine odraslih, da je zasebna lastnina boljša od skupne, ali da je vsak sedmi, in ne šesti ali pa deseti dan, dan za počitek.

Tudi tej teoretični razlagi preveč ne verjamemo, sploh takrat, kadar je skregana z izkušnjami. *Če se nekaj zdi neracionalno, a ljudje to počenjajo že tisočletja, bi bilo dobro prevetriti definicijo racionalnosti*, pravi Nassim Taleb.¹ Konservativizem ni doktrina, nima teoretičnega modela družbe, ne domišlja si, da pozna smer zgodovine. Gleda na ta svet z mešanico začudenja in občudovanja ter vidi, da je dobro. Skoraj tako, kot je rekel stvarnik šesti dan zvečer. Neskončno dragoceno je vse, kar nas je pripeljalo do točke, na kateri smo.

Temelji konservativizma

Povedano ne pomeni, da konservativizmu ne moremo najti temeljev. V jedru zahodnega konservativizma so, po mojem mnenju, tri velike ideje. Prvič, da je človek ustvarjen po božji podobi, iz tega izhaja njegovo dostojanstvo. Nismo si izglasovali nekih pravic, v zibko so nam bile položene, ker smo božji otroci. Drugič, razlikujemo dobro in zlo, kar nas dela svobodne, saj svobode ni brez

1 Nassim Nicholas Taleb, roj. 1960, libanonsko-ameriški esejist, matematični statistik, analitik tveganja in aforistik; njegovo delo se nanaša na probleme naključnosti, verjetnosti in negotovosti.

omejitev. Vendar ne določamo in ne izbiramo, kaj je dobro in kaj zlo. *Nova zaveza* dodaja, da smo sicer grešni, vendar je mogoče grehe, napake odpustiti, kar povečuje našo svobodo.

Čeprav krščanstvo velja za veroizpoved, ki je iznašlo individualizem in posameznika, pa je tretji temelj ta, da človek svojo človeškost izrazi samo v skupnosti z drugimi ljudmi. Tomaž Akvinski je bil menda prvi, ki je jasno izrazil potrebo po sinergiji med svobodnim, dostojanstvenim posameznikom in skupnostjo. Posameznik je lahko posameznik samo, če je član skupnosti in skupnost je skupnost samo takrat, če prizna, da je sestavljena iz posameznikov. Svoboda enega posameznika tako ni omejena s svobodo drugega posameznika, ampak s skupnostjo.

To se sliši kolektivistično in moji liberalni prijatelji se bodo prijeli za glavo. A ne gre za kolektivizem v smislu socialističnega ali nacionalističnega kolektivismu. Tam ima skupnost nalogo, cilj, da kolo zgodovine potiska v pravo smer – proti socializmu ali nacionalni prevladi ali svobodi, posameznik pa se mora temu cilju podrediti. Skupnost v konservativnem smislu nima zgodovinskega ali teoretičnega cilja, ampak jo spontano določajo interesi posameznikov.

In še ena velika razlika je med liberalnim in konservativnim razumevanjem skupnosti: Hobbes², Rawls³ in drugi teoretiki družbenih pogodb so kot pogodbenne stranke v teh pogodbah razumeli samo žive. Konservativci pa družbeno pogodbo razumejo kot pogodbo med mrtvimi, živimi in še nerojenimi. Konservavec pravi mi, v prvi osebi množine, drugi o ljudstvu, naših ljudeh ali delavskem razredu govorijo v tretji osebi. Mi smo del skupnosti.

Ti trije temelji sidrajo človeka v transcendentnem, sidrajo ga v skupnosti, preteklosti in prihodnosti. V vseh treh – da je človek ustvarjen po božji podobi, da ne izbira sam, kaj je prav in kaj narobe, da je družbena pogodba med posamezniki, ki ustvarja družbo, tudi pogodba s prejšnjimi in prihodnjimi rodovi – se dotika onostranstva. Nismo svobodni, da bi si lahko sami izbirali pravila, si izglasovali človekove pravice po svoji zmotljivi izbiri ali pustili skupini razumnikov, da nam strokovno napiše družbena pravila. Družbeno pogodbo smo na nek način sklenili z Bogom in ne med seboj.

Vse, kar najdemo v prej omenjenih ideologijah liberalnih in sekularnih družb, so površno prepisani ti isti ideali, a brez trdnega sidrišča onkraj človeške zmotljivosti. Konservativni temelji so rezultat tisočletij spontane, nenačrtovane evolucije kulture, kot bi rekel Hayek.⁴ Oziroma so rezultat božjega pohoda skozi svet, kot bi rekel Edmund Burke,⁵ začetnik konservativne filozofske misli.

2 Thomas Hobbes (1588–1679), angleški filozof, najbolj znan po obsežnem in izjemno vplivnem delu *Leviathan*, izdanem leta 1651. Po skoraj 400 letih je delo še vedno aktualno in vir številnih akademskih razprav.

3 John Rawls (1921–2002), profesor na Harvardu, v strokovni javnosti velja za enega najpomembnejših filozofov 20. stoletja.

4 Friedrich A. Hayek (1889–1992), avstrijsko-britanski ekonomist in politični filozof.

5 Edmund Burke (1729–1797), irski državnik, pisatelj, govornik, politični teoretik ter filozof.

Ko Ivan Oman reče, da je konservativec, liberalec in levičar, pomeni, da je v tem žlahtnem, bibličnem izhodišču teh pojmov – liberalec svobode, ki je sposobna razlikovanja med dobrim in zlom, enakosti, ki je enakost dostojanstva duš (zato nekje pravi: ... *Zame politični nasprotnik ni sovražnik. On je moj sodržavljan, samo drugače razmišlja kot jaz.*). In je konservativec, ker družbeno pogodbo razume kot zavedanje, da smo živi samo skromen posrednik tistega, kar so dosegli mrtvi, tistim, ki še niso rojeni.

Politični konservativizem

Politično konservativizem ni atraktiven. Vsi drugi -izmi so polni navdihujočih idej o spremembah in napredku. Konservativizem pred spremembami sviri. Konservativec (Alan Bloom) pravi: *Napredek doseže svoj vrhunec v spoznanju, da je življenje nesmiselno.* In ima prav.

Razlika je v nekdanjih socialističnih državah, ki se po desetletjih, kot temu pravi Oman ... *političnega in gospodarskega eksperimentiranja*, vračajo v tirnice, ki so Zahod naredile uspešen. Torej potrebujejo spremembe. Tukaj konservativizem nima tistega problema, zaradi katerega Hayek ni hotel, da bi ga imeli za konservativca, namreč, da smer določajo drugi, konservativci pa samo skrbijo, da se tja ne divja preveč brezglavo oziroma ... *konservativce vlečejo za seboj po poti, ki si je niso sami izbrali.* Demontaža institucij in miselnosti ter vrednot eksperimentalnega sistema je v Sloveniji še vedno aktualen politični program, zato je samozavestna konservativna misel še kako pomembna.

Tudi sicer so Hayekovi izgovori, zakaj ni konservativec, precej neprepričljivi. Politika ni nujno izpolnjevanje nekega naprednega načrta, proti kateremu se, po Marxu in Heglu, nujno kotali zgodovina – recimo proti večji enakosti ali večji zelenosti ali večji anarhiji oziroma svobodi. Politika je kup drobnih ukrepov, s katerimi si politiki nabirajo glasove. In še pomembneje, kot pravi Edmund Burke: *Namen politike ni zadovoljevanje interesov posameznikov, ki živijo zdaj. Pač pa ohranjanje družbenega reda, ki obravnava potrebe generacij preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.* Kdo drug kot konservativec je tega sposoben?

Konservativizem je posebno potreben prav v tem trenutku. Če so bili nekoč glavni nasprotniki konservativcev nacionalni in internacionalni socialisti, je danes njihov nasprotnik neka posebna veja liberalizma, ki je izruvana iz dediščine, na kateri je humanizem zrasel. Ta kot vir vedenja priznava izključno razum, ne pa spontano oblikovanih in od družbene evolucije izbrušenih kulturnih vzorcev. Ta kontinentalni, izruvani, vulgarni, nepravi liberalizem ima ambicijo, da se vzpostavi kot edina dovoljena ideologija, izganja drugače misleče z univerz ter zapira usta drugače mislečim v medijih. Njegova skrajna oblika je *wokeizem*, torej *predramljenost*, ki je do svoje skrajnosti prignano razsvetljevanje.⁶

⁶ Wokeizem ali prebujenost, neke vrste nova religija, se je v zadnjem letu začela širiti v ZDA. Njena

Ivan Oman (1930–2020).

(foto: Tatjana Splival)

Ko je razsvetljeni katoliški duhovnik Valentin Vodnik pisal *Dramilo*, je bilo to povsem znotraj samoumevnosti krščanske Evrope. Danes teh okvirov ni več in predramljena liberalna demokracija se ponuja kot tretja, končna postaja človeštva, po tem, ko se konec zgodovine ni zgodil v tisočletnem rajhu in komunistični brezrazredni družbi.

Konservativizem ima kaj povedati tudi v razpravah o prihodnosti Evropske unije. Trpko bi sicer ugotovil,

da so nacionalne države nadomestilo za vezivo, ki ga je med ljudmi nekoč predstavljala krščanska vera. Da pa se je ta oblika obnesla – in da evropska civilizacija nikoli ni bila močna in uspešna, ko je bila enovit imperij, ampak takrat, ko so posamični deli med seboj tekmovali – pa naj gre za antične grške polise, italijanske renesančne mestne države, trgovska mesta Hanse ali pa atlantske države, ki so tekmovali za kolonije. Uspešni smo bili, ko smo poskušali različne stvari in se drug od drugega učili, kaj deluje. Bili smo različni, tekmovali smo med seboj, vedno pa smo vedeli, da imamo nekaj skupnega – krščanstvo –, so zapisali v konservativni viziji *Evropa, v katero lahko verjamemo*.

Konservativna vizija Evrope ni enovit imperij, čeprav bi bil branik krščanstva, tudi ni ohlapna zveza polno suverenih držav. Konservativci in klasični liberalci si želijo tako Evropo, kjer je oblast razpršena med množico skupnosti, naddržavnih, državnih, regionalnih, krajevnih in drugih, ki spoštujejo načelo subsidiarnosti in kakršna je Evropa na nek način že bila pred Westfalskim mirom.⁷

Za konec

Michael Oakeshott⁸ ja zapisal: *Biti konservativen pomeni imeti raje znano kot neznano, preizkušeno od nepreizkušenega, dejstva od skrivnostnosti, resnično od možnega, omejeno od neomejenega, bližnje od oddaljenega, zadostnost od izobilja, priročno od popolnega, vsakdanji smeh imamo raje od utopične blaženosti.*

temeljna načela so: misliti si najslabše o vseh; verjeti, da se je cel svet zarotil proti vam; prepričanje, da biti žrtev pomeni biti svetnik in da so vsi, ki niso heteroseksualni beli moški, zatirani.

7 Westfalski mir, znan tudi kot premirje iz Münstra in Osnabrücka, se nanaša na vrsto političnih dogovorov, ki so končali tridesetletno vojno v Nemčiji (1618–1648) in osemdesetletno vojno Nizozemske republike za neodvisnost od Španije (1568–1648).

8 Michael Joseph Oakeshott (1901–1990), angleški filozof in politični teoretik, ki je pisal o filozofiji zgodovine, filozofiji religije, estetiki, filozofiji izobraževanja in filozofiji prava.

Pomeni, da imamo raje vrabca v roki kot goloba na strehi. Zavedamo se, da kmečka pamet lahko nadomesti veliko zapletene teorije, zapletena teorija pa ne more nadomestiti kmečke pameti. Ne kmetov ne kmečke pameti pa posebej ne cenimo.

Ivan Oman je v nekem intervjuju potožil, da beseda kmet ne pomeni več tega, kar je nekoč. Rekel je: *Kmet mora biti kmet. Ta pojem nekaj pomeni. Zdaj pomeni kvečjemu še psovko.* Pri nas. Med ljudmi, ki so novi, napredni, drugačni ljudje.

Takole pa v knjigi s pomenljivim naslovom *Zaton zahoda* piše Oswald Spengler:⁹ *Namesto resničnih ljudi, rojenih in zraslih na zemlji, obstaja nova vrsta nomada [...], parazitski meščan, brez tradicije, plitev in preprost brezverec, pame-ten, da glava boli, neplodovit in z globokim prezirom do podeželana – in še posebej do najvišje oblike podeželana, kmečkega gospoda.*

Saj prav ti kmečki gospodje so bili tisti, ki so najbolj zvesto izvrševali pogodbo med mrtvimi, živimi in še nerojenimi.

Tak kmečki gospod je bil Ivan Oman. Če bi jih imeli več, ne bi tako opotekajoče iskali izhoda iz »družbenega eksperimenta«, ki ga nismo še niti zaključili, pa že uvažamo novega.

9 Oswald Spengler (1880–1936), nemški filozof in zgodovinar.